

fokozottabb gondot kell fordítani a főiskolai oktatók képzésére. A lehető legnagyobb figyelmet igényelnek a neveléstudomány, a felsőoktatási pedagógia továbbfejlesztésének kérdései.

A felsőfokú pedagógiai képzés területén folytatott *tudományos kutatások* fő irányai közül a következőket emeljük ki: a pedagógusképzés rendszere a Szovjetunióban, a pedagógiai képzés gazdaságossága és szervezése, a pedagógiai főiskolák hallgatóinak kommunista nevelése, a szakmai és pedagógiai irányultság tökéletesítése a pedagógusképzésben. A pedagógiai képzés magasabb színvonalra emelésének biztosítója: a pedagógusképző intézmények szoros kapcsolata az iskolával, annak problémáival, igényeivel, fejlődési perspektíváival.

V. E. JARNATOVSZKAJA, V. K. GRIGORJEV

KOMMUNISTA TUDÓS A FRANCIA PANTHÉONBAN

(*Paul Langevin születésének századik évfordulóján*)

A párizsi Panthéon — a rómainak kései, XVIII. századi mása — a híres diáknegyed, a Quartier Latin közepén fekszik — helyesebben: emelkedik, 84 méter magasan. Építője, SOUFFLOT, XV. Lajos rendeletére Szent Genováva templomául szánta, s többször járt Rómában, hogy az ottani bazilikák nyomán méltó templomot emeljen Párizs védőszentjének.

A pompásan felépült bazilika azonban nem sokáig szolgálta eredeti rendeltetését. A Francia Forradalom idején, 1791-ben birtokába vette a Konvent, hogy Franciaország nagyjainak szolgáljon temetkezőhelyül. Ettől kezdve nevezték — római mintára — Panthéonnak. MIRABEAU volt az első, akit oda temettek s azután odakerült VOLTAIRE és ROUSSEAU . . .

A második császárság visszaadta Szent Genováva hajdani templomát az egyháznak. A Párizsi Kommün azonban ismét birtokába vette: 1871. március 31-én a párizsi nép hatalmas tömegei vonultak a Panthéon elé s kitűzték ormára a vörös zászlót.

„Aux grands hommes la Patrie reconnaissante”, Nagy fiainak a hálás haza — hirdeti ma is az aranybetűs felirat s oda temették — többek között — az előbbieket után VICTOR HUGÓT, EML ZOLÁT és JEAN JAURÈS-t.

A Panthéonban — Franciaország nagyjai között — kapott helyet PAUL LANGEVIN is, a nagy fizikus, a kommunista tudós és közoktatáspolitikus, aki 1872-ben született Párizsban, és ott halt meg 1946-ban.

Születésének századik évfordulójáról a francia munkásosztály s a francia haladó közvélemény egyaránt megemlékezett. De PAUL LANGEVIN élete, tevékenysége méltó arra, hogy megemlékezzünk róla Franciaország határain túl is.

LANGEVIN fizikus volt. Tudományos tevékenységének úttörő jelentőségét — amelyet LENIN már 1908-ban, a Materializmus és empiriokriticismus című művében is hangsúlyozott — születésének idei évfordulója alkalmából széleskörűen méltatta a szakirodalom.

Mi most a kommunista tudósra, közoktatáspolitikusra emlékezünk, akinek a neve a történelmi jelentőségű **LANGEVIN—WALLON** közoktatási tervezet révén vált ismertté hazánkban is, pedagógusok, közoktatáspolitikusok körében.

Természetesen nem véletlen, hogy két kommunista tudós, **PAUL LANGEVIN** és **HENRI WALLON** neve fémjelezte a francia történelem e leghaladóbb közoktatási tervezetét. S bár **LANGEVIN** fizikus volt, **WALLON** pedig pszichológus, életútjuk — a haladásért vívott küzdelmek útja, amely mindkettőjüket szinte egy időben elvezette a kommunista pártba — szükségszerűen párhuzamosan haladt.

HENRI WALLON életútját, tevékenységét jól ismerjük. Több magyar tanítványa is volt, közöttük **FÖLDES FERENC**, aki a párizsi Sorbonne-on töltött egyetemi évei során volt **WALLON** professzor hallgatója. Ugyancsak **WALLON** professzor tanítványa, majd munkatársa volt a neves francia marxista pedagógus, **GASTON MIALARET**, aki magyarországi tartózkodása során is hálával, szeretettel emlékezett mesteréről, aki őt elindította a marxista tudományosság útján.

A fizikus professzor, **PAUL LANGEVIN** nevéhez kevesebb közvetlen vagy közvetett kapcsolatunk fűződik. Éppen ezért tekintjük az évfordulót ünnepi alkalomnak arra, hogy végigkövessük a tudomány minden munkása, a haladás minden híve számára igen tanulságos életútját.

LANGEVIN 1872. január 23-án született. Egyszerű párizsi iparoscsaládból származott s fiatal éveitől kezdve a Párizsi Kommun hagyományai tiszteletének szellemében nevelkedett.

Kora ifjúságától kezdve következetesen harcolt az emberi jogokért, minden elnyomás és igazságtalanság ellen. Ott van a hírhedt **DREYFUS**-per újrafelvételét követelők soraiban. S a francia értelmiség legjobbjaival együtt lelkesen üdvözli az 1905-ös orosz forradalmat. Amikor a forradalmat vérbe fojtja a cári önkény, a fiatal, alig egyeztetendő munkásújságban, a *L'Humanité*-ban, tiltakozik a haladó értelmiség számos tagja a cári elnyomás ellen. Gyűjtést is szerveznek a lap hasábjain az oroszországi önkényuralom áldozatai javára. A *L'Humanité* napról napra közli az adakozók listáját: a munkások ezrei között ott szerepel két fiatal tudós neve: **PAUL LANGEVINÉ** és **HENRI WALLONÉ**.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom franciaországi visszhangjáról sokat írtak és joggal. Hiszen a győztes forradalom szószólóinak, védelmezőinek élvonalában állottak — többek között — a korszak olyan kiemelkedő francia írói, a francia irodalom olyan nagy egyéniségei, mint **HENRI BARBUSSE**, **ANATOLE FRANCE** és **ROMAIN ROLLAND**.

De természetesen nem mindenki osztozott mindjárt az ő és haladó szellemű társaik lelkesedésében. **ROMAIN ROLLAND** keserűen jegyzi fel Naplójában, hogy kezdetben mindössze két tudós írta alá az orosz tudósokhoz intézett rokonszenvenyilvánító üzenetet: a kettő közül az egyik **PAUL LANGEVIN** volt.

A fiatal szovjetállamot fenyegető blokád ellen már lényegesen nagyobb számban tiltakoznak — ugyancsak a *L'Humanité* hasábjain — a demokratikus hagyományokhoz hűségesen ragaszkodó értelmiségiek. Ismert és ismeretlen nevek: írók, művészek, tudósok, nagynevű és ismeretlen pedagógusok. (Közöttük az úttörő jelentőségű francia Pedagógiai Szótár szerkesztője, a Pedagógiai Múzeum igazgatója: **HENRI BUISSON**.)

1919. november 8-án jelennek meg a *L'Humanité*-ban **PAUL LANGEVIN** tiltakozó sorai, s ezt követik november 15-én **HENRI WALLONÉ**éi.

1920-ban, az intervenció ellen tiltakozó francia szállítómunkások nagy sztrájkja idején **LANGEVIN** — ismét a *L'Humanité* hasábjain — az ellen emel szót, hogy a kormány egyetemi hallgatókat használjon fel sztrájktrőrökként. 1921-ben ugyanő

elnökölt azon az első népgyűlésen, amelyet a felkelő francia tengerészek védelmére szerveztek, akik megtagadták, hogy Szovjet-Oroszország ellen harcoljanak, akik — LANGEVIN szavai szerint — nem akarták bemocskolni „az olyan régóta várt új nap kissé felhős, de talán annál szebb hajnalát.”

GEORGES COGNIOT francia marxista történész és közoktatáspolitikus, aki közeli ismeretségben állott magával LANGEVINnel, megállapítja: „Ebben az időszakban (a 20-as években) lelkes demokrata volt a politikában és haladó gondolkodó a tudományban.”

Majd ugyancsak COGNIOT felteszi a kérdést: hogyan vált ezek után Langevin marxista gondolkodóvá és kommunista harcosná?

„LANGEVIN nézeteinek fejlődését (s ez a fejlődés hosszú időszakot vett igénybe) három tényező határozta meg — véli G. COGNIOT —, fizikusi alkotómunkája, társadalmi tevékenysége és családjának befolyása.”

Ahogy arra már — amint ezt az előzőkben jeleztük — LENIN is utalt: LANGEVIN kezdettől fogva fellépett az idealista tudósok, fizikusok és filozófusok ellen, akik titokzatos „akarat szabadságot” tulajdonítottak az elemi részecskének s ennél fogva az egész természetnek. Harcolt azok ellen, akik azt állították, hogy az atom felbomlásakor az anyag eltűnik s következetesen vallotta a világ megismerhetőségének elvét.

1930-ban megalapította a kutatók Racionalista Egyesületét, 1935 után haladó tudósok, közöttük kommunisták részvételével a Materialista Kutatók Csoportját. Ez utóbbi csoport tagjai a Fizikai és Kémiai Intézetben LANGEVIN igazgatói szobájában találkoztak rendszeresen.

A fizika tudományán keresztül jutott el LANGEVIN a dialektikus és történelmi materializmushoz, s ez utóbbi alapozta meg kommunista hitét, meggyőződését.

1938 decemberében meghívott vendégként részt vett a Francia Kommunista Párt országos konferenciáján. A konferencián a köztisztelőben álló tudós fel szólalt:

„Az Önök pártjának érdeme — mondotta LANGEVIN —, hogy szorosan összekapcsolta a gondolkodást és a cselekvést. Azt mondják, hogy a kommunistának mindig tanulnia kell, én pedig azt akarom mondani: „... plus j'avance dans ma propre science, plus je deviens communiste”, „— minél inkább előrehaladok a saját tudományomban, annál inkább kommunista leszek.”

PAUL LANGEVIN ekkor, 1938-ban — még nem volt a kommunista párt tagja. De már 1928 óta, HENRI WALLONnal együtt, elnöke volt a szovjet kultúra tanulmányozására alakult egyesületnek (Association pour l'étude de la culture soviétique), amely jelentős szerepet töltött be a marxizmus terjesztésében, elsősorban egyetemi hallgatók és tanárok körében.

Védnöke volt LANGEVIN a GEORGES COGNIOT és PAUL BOUTHONNIER által vezetett munkásegyletemnek is, amely főleg a munkásság körében terjesztette a marxista tanításokat.

LANGEVIN harcos kommunistává alakulásának folyamatában G. COGNIOT jelentős tényezőként emeli ki családjának befolyását.

Az 1930-as években ugyanis LANGEVIN családjának több tagja már kommunista volt. Közülük veje, a kiváló fiatal tudós, JACQUES SOLOMON volt rá legnagyobb hatással.

SOLOMON 1938-ban töltötte be harmincadik évét, de előzőleg már bölcsész- és orvosdoktori oklevelet szerzett, sőt még 1931-ben fizikából is doktorált. Koppenhágában NIELS BOHRnál tanult, majd számos külföldi városban járt tanulmány-

úton, többek között Moszkvában, Leningrádban és Harkovban. Hazatérve a Collège de France tanára lett.

JACQUES SOLOMON és ennek barátja és harcostársa, a magyar származású, kommunista filozófus, GEORGES POLITZER tanácsára, 1938—39 telén LANGEVIN „*La Pensée*” (A gondolat) címen folyóiratot alapított. A folyóirat állandó munkatársai között volt G. POLITZER, itt jelentek meg legjelentősebb marxista filozófiai írásai. A tanulmány szerzők között ugyancsak szerepel LANGEVIN is, aki — többek között — „az új fizikai felfedezések idealista meghamisítását” cáfolja a *La Pensée* hasábjain. (1940-től a *La Pensée* — hogy címében is jelezze a faszizmussal szembeni ellenállást — *Pensée libre* [Szabad gondolat] címen jelenik meg.)

LANGEVIN azok közé tartozik, akik igen hamar felismerik a veszedelmet, amelyet a fasizmus az egész világ számára jelent. Már 1933-ban, ROMAIN ROLLAND-nal és HENRI BARBUSSE-vel együtt a Párizsban székelő Nemzetközi Antifasiszta Bizottság élére áll.

Mint már kora fiatalságától fogva mindig, most is minden igaz ügy szószólói, védelmezői sorában megtaláljuk. Ott van a DIMITROV és THÄLMANN kiszabadításáért harcolók élén, a köztársasági Spanyolország hívei, majd a köztársasági menekültek pártfogói között is.

1939 májusában PAUL LANGEVIN és a Nobel-békedíjas Sir NORMAN ANGELL „a demokrácia és a kultúra védelmére” nemzetközi konferenciát hívtak össze Párizsba, amelyen 28 ország 600 delegátusa vett részt, köztük a magyar kommunista FÖLDES FERENC, aki felszólalásában — többek között — általános helyeslés közben a következőket mondotta: „... ma már mindannyiunk előtt világos, hogy nem elegendő kizárólag nemzeti alapon küzdeni a kultúra védelmében. Ma mindenekelőtt a nemzetköziség jegyében kell ezt a harcot folytatnunk...”

1939-ben, a háború kitörése után, a rendőrség megszállja a Nemzetközi Antifasiszta Bizottság helyiségeit. LANGEVIN a minisztertanács elnökénél tiltakozik. 1940 elején a francia kommunista képviselőket haditörvényszék elé állítják. „A tanúk között — írja GEORGES COGNIOT — akik 1940. március 29-én bátran a bíróság elé léptek, hogy a kommunisták mellett valljanak és leleplezzék a kormány képmutató mesterkedését, ott volt LANGEVIN. Pártonkívüli létére kijelentette a hadbíróknak: az antifasiszta harc során világosan felismerte, hogy »a kommunisták fordították a legnagyobb gondot a közjóra, a társadalmi igazság eszményére, ők voltak eltökélve arra, hogy ezt megvalósítsák a világ anyagi és erkölcsi átalakítására tett erőfeszítés útján«. Hangsúlyozta, hogy éppen a kommunistákban található meg a legmagasabb rendű erkölcsi értékek, és hogy ő magáénak vallja eszményeiket.”

LANGEVIN a fasiszta megszállás alatt sem akarta elhagyni Franciaországot — nem akart a hareből meghátrálni.

Büszke volt arra, hogy a fasiszták a tudósok közül őt tartották legnagyobb ellenségüknek. 1940. október 30-án elfogták és börtönbe zárták. Olyan zárkába dugták, ahol nem volt világítás, sem olvasni, sem írni nem lehetett. Mégis folytatta munkáját. A számításokhoz apró, alkalomszerűen szerzett papírszeleteket használt fel s gyufával írt rájuk. A gyufaszálakat a börtönrostól gyógyszerként kapott szénporba mártotta.

LANGEVIN letartóztatásának híre óriási felháborodást keltett haladó, elsősorban egyetemi körökben. FRÉDERIC JOLIOT-CURIE tiltakozása jeléül beszüntette előadásait a Collège de France-ban, a diákság pedig széles körű tüntetést szer-

vezett. Ennek hírére a megszállók ostrom alá vették a diák-városrészt, a Latin-Negyedet, mégis diákcsoportok jártak mindenfelé, a Marseillaise-t énekelve és LANGEVIN kiszabadítását követelve.

A tiltakozás csakhamar nemzetközi méreteket öltött. A Szovjetunió menedéket ajánlott fel a nagy francia tudósnek. Végül — az általános tiltakozás hatására — több mint egy hónapi fogság után szabadon bocsátották LANGEVINT a megszálló hatóságok, de Párizs területét el kellett hagynia s Troyes-ban rendőri felügyelet alá helyezték. Innen is aktívan részt vett 1941 májusában a Nemzeti Front megalkotásában. Troyes-ban élt rendőri felügyelet alatt 1944 tavaszáig, amikor az a veszély fenyegette, hogy túszként agyonlövik. Ekkor hamis papírokkal elmenekült és partizánok segítségével — akik karjukban vitték át a Jura hegységen a legyengült tudóst — átjutott Svájcba.

1942-ben leányát és vejét, JACQUES SOLOMONT — akik mindketten illegális kommunisták voltak — letartóztatták. Leányát Auschwitzba deportálták, SOLOMONT pedig a vele egy időben elfogott barátjával és harcostársával, GEORGES POLITZERrel együtt bebörtönözték, mindkettőjüket hónapokon át bilincsbe verve tartották és kínozták. S amikor így sem tudták szóra, árulásra bírni egyiküket sem, átadták őket a náciknak — akik sok más francia tüsszal együtt, 1942. május 23-án agyonlőtték a két fiatal kommunista tudóst.

Amikor LANGEVIN Franciaország felszabadulása után, 1944. szeptember 22-én visszatért Párizsba, első útja JACQUES DUCLOS-hoz vezetett. Azt kérte tőle, vegyék fel a Francia Kommunista Párt tagjai sorába. „Azért jövök — mondotta —, hogy szellemi fiam, JACQUES SOLOMON helyére álljak.”

LANGEVINT, mint a kommunista párt jelöltjét, nemsokára Párizs városi tanácsnokává választották az ötödik választóközrötben, abban a körzetben, ahol a pártbizottság első titkárának tisztét a háború előtt veje JACQUES SOLOMON töltötte be.

A Francia Kommunista Párt soraiban LANGEVIN együtt küzdött az emberiség békés jövőjéért FRÉDÉRIC JOLIOT-CURIE-vel, aki 1942 nehéz, vészteljes napjaiban lett a párt tagja s együtt tervezte a francia ifjúság szebb, boldogabb, igazságosabb jövődjét HENRI WALLONnal, aki — akárcsak LANGEVIN — a haladásért vívott küzdelemben eltöltött évtizedek után, 1944-ben lépett be a Francia Kommunista Pártba.

1945. március 3-án a Sorbonne aulájában ünnepelték PAUL LANGEVIN hetvenharmadik születésnapját. 1946 decemberében Párizs népének tízezrei kísérték utolsó útjára.

LANGEVIN professzor már nem érthette meg annak a közoktatási reformtervnek az elkészültét, amelynek körvonalai 1944 tavaszán, a még megszállott Franciaországban bontakoztak ki, amikor az Ellenállás Nemzeti Tanácsa olyan jövőbe mutató programot fogadott el, amelyben igen jelentős szerepet játszott a francia iskolarendszer demokratikus átalakítása, az oktatás reformja.

A program alapelveként mondotta ki, hogy minden francia gyermek számára — tekintet nélkül származására és szülei anyagi helyzetére — egyenlő lehetőséget kell biztosítani az iskolázásra és a minél szélesebb körű művelődésre. Ezáltal el kell érni, hogy azok kerüljenek vezető funkciókba, akiket képességeik tesznek alkalmassá ezek betöltésére és ne egy szűk társadalmi réteg, hanem a széles néprétegek biztosítsák a jövőben a vezetők utánpótlását . . .

E program a nyomán az iskola teljes demokratizálásának elve — a továbbfejlődés egyik fontos alapelveként — az 1946-os francia alkotmány előszavába is bekerült. Ennek az elvnek a realizálására minisztériumi oktatási reformbizottságot alakítottak, amelynek elnöki tisztét előbb PAUL LANGEVIN professzorra, majd az ő halála után HENRI WALLON professzorra bízta.

„Nagy megtiszteltetés volt a Francia Kommunista Párt számára — írja G. COGNIOT —, hogy a bizottság két egymást követő elnöke, akiket az iskolaügy iránt tanúsított odaadásuk, és pedagógiai szakértelmük tett alkalmassá e nagy feladatra — mindkettő a párt harcosai közül került ki.”

Mindkét kommunista tudós-pedagógus tevékeny részt vállalt a korszakalkotó iskolareform-terv kidolgozásában, amely végleges formájában 1947 júniusában, tehát már LANGEVIN halála után került a Nemzetgyűlés elé.

A LANGEVIN—WALLON-terv nem szocialista reformterv. Az oktatás demokratizálását követelve s ezt az elvet a gyakorlati elgondolásokban is következetesen érvényesítve azonban olyan messzire előremutató koncepciót tartalmaz, amely bár 1947-ben Franciaországban anyagi okokra történt hivatkozással, ténylegesen azonban politikai okokból nem kerülhetett megvalósításra, méltán kap helyet e műfaj klasszikus alkotásai sorában. Méltó folytatásaként azoknak a közoktatási reformtörekvéseknek, amelyeket már a Francia Forradalom is napirendre tűzött, majd a Párizsi Kommun szocialista módon továbbfejlesztett, kiteljesített.

ROGER GAL, a neveléstudomány kiváló francia művelője „*A jövő felé*” címet adja egyetemes neveléstörténeti könyve zárófejezetének, amelynek élén a LANGEVIN—WALLON-terv jelentőségét méltatja. Valóban, a negyedszázaddal ezelőtt elkészült közoktatási-reformterv még ma is a jövőbe mutat, és számos hasznos tanulságot szolgáltat a szocialista országok közoktatása, oktatásügyének korszerűsítése számára is.

Sok hasznos szakmai tanulságot meríthetünk napjainkban is a LANGEVIN—WALLON-tervből, de nem kevesebb emberi tanulságot PAUL LANGEVINnek egy harcos élet során kommunistává érett tudósnak és nevelőnek az életéből.

FÖLDES ÉVA

Felhasznált irodalom: GEORGES COGNIOT: Paul Langevin születésének 100. évfordulójára. Béke és szocializmus, 1972/2. 142—146. — GEORGES COGNIOT: Laïcité et réforme démocratique de l'enseignement. Paris, 1963. — ETIENNE FAJON: En feuilletant l'Humanité. 1904—1964. Paris, 1964. — LUCE LANGEVIN: Les intellectuels français et la Révolution d'Octobre. — La Révolution d'Octobre en France... Cahiers de l'Institut Maurice Thorez, 7—8. 155—178. — JACQUES DUCLOS—VICTOR JOANNÈS: Le Parti communiste français dans la résistance. Paris, 1967. — ROGER GAL: Histoire de l'éducation. Paris 1966. — GYÖRGYI MARKOVICS: Écrivains hongrois dans l'émigration (1939—1945). Résistance unie 17. Janvier—Mars 1972. 69—74.

A NEMZETI HOVATARTOZÁS PROBLÉMÁJA A MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETBEN

(A Comenius származásáról folytatott vitához)

1970-ben emlékezett meg a világ COMENIUS halálának háromszázadik évfordulójáról. A nagy cseh pedagógus életművét ez alkalommal újólag elemző kongresszusok és tanulmányok egész sorában nekünk, magyaroknak joggal méltó, s